

Андрусак Г. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
кримінального права і процесу
(*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*)

**ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЧИ РОЗКРИТТЯ
ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ
ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ (СТ. 43 КК УКРАЇНИ):
НЕОБХІДНІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Важливою складовою кримінально-правової протидії організованій злочинності в Україні було і залишається оперативне проникнення особи (конфідента) під виглядом «легенди» в організовані злочинні спільноти (організовану групу чи злочинну організацію) з тією метою, щоб сприяти розкриттю та/або попередженню їх злочинної діяльності. У Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачається така обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, як виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК).

Виконання спеціального завдання – це асоціація правових норм, яка включає не лише норми, передбачені у КК (норми статей 43 та 28), а й норму, вміщену у ст. 272 КПК, яка закріплює вимоги щодо здійснення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії, а також норму у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], яка надає право підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями ст. 272 КПК (п. 8 ч. 1 ст. 8) [2].

Окрім того, порядок виконання спеціального завдання як негласної слідчої (розшукової) дії закріплено в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3]. У теорії кримінального права виокремлюється поняття «асоціація кримінально-правових норм» [4, с. 85–90; 5, с. 88–90]. Вважаємо за доцільне виокремлювати не лише асоціацію кримінально-правових норм, а й асоціацію правових норм (як у випадку, що розглядається). Адже вони є спільністю, «в'язкою» загальної (основної, генеральної) норми та конкретизуючих її спеціальних (варіантних) норм, об'єднаних єдиними принципами, поняттями, термінологією» [4, с. 89].

Законодавець у процесі поточної правотворчості скоригував назву обставини, передбаченої ст. 43 КК, змінивши формулювання з «злочинна діяльність» на «кримінально протиправна діяльність» організованої групи чи злочинної організації [6]. Вважаємо, що таке коригування, окрім збільшення кількості слів, змістовно нічого не змінило. Навпаки, коригування внесло суперечність з самою суттю відповідних злочинних спільнот. Наприклад, згідно з ч. 4 ст. 29 КК злочинна організація створюється з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Така вказівка відсутня у формулюванні організованої групи. Проте, на нашу думку, ця злочинна спільнота також створюється для вчинення саме злочинів, а не кримінальних проступків. Окрім того, у правових нормах, що включаються в асоціацію правових норм про виконання спеціального завдання, коригування, що розглядалося вище, не відбулося (ст. 272 КПК) [1]. Тому й вважаємо недоцільним указувати на кримінальну протиправність діяльності організованої групи чи злочинної організації у назві та під час формулювання правової суті обставини, що виключає злочинність діяння, у ст. 43 КК.

Сфера можливого застосування гарантій для осіб, які виконують спеціальне завдання, в асоціації правових норм є досить таки вузькою. Як передбачено у ч. 1 ст. 43 КК, не є кри-

мінальним правопорушенням вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх кримінально протиправної діяльності. У ч. 1 ст. 272 КПК зазначено, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1].

Водночас події останнього року у нашій державі вказують на те, що можливу сферу проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як виконання спеціального завдання, а також кримінально-правову гарантію, що може поширюватися на осіб, які виконували таке спеціальне завдання, доцільно розширити. Йдеться про можливість виконання спеціального завдання не лише з метою попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації, а й спеціального завдання з метою попередження чи розкриття злочинів проти основ національної безпеки, кримінальних правопорушень терористичної спрямованості, а також кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Тобто, йдеться про найбільш актуальні кримінальні правопорушення для України, яка перебуває в умовах воєнного стану. Вказані кримінальні правопорушення можуть бути вчинені й однією особою, або у такий спосіб, що фактично унеможлиблює встановлення того, що злочин готується організованою групою чи злочинною організацією. Адже характерною ознакою організованих форм співучасті виступає конспіративність та таємний характер діяльності їх учасників.

Повністю поділяємо підхід В. В. Кудінова та О. В. Бачинського, відповідно до якого «... одним із найбільш суттєвих

недоліків правового регулювання виконання спеціального завдання є закріплення в назві та змісті ст. 272 КПК можливості проведення вказаної НСРД виключно у провадженнях стосовно організованих груп і злочинних організацій, що не є виправданим, адже позбавляє можливості попереджувати, розкривати та припиняти окремі кримінальні правопорушення, які, хоч і не вчиняються організованими групами чи злочинними організаціями, є не менш небезпечними» [7, с. 185]. Окрім того, як вдало підкреслюють ці науковці, важливо поширити виконання спеціального завдання з оновленим підходом щодо виду злочинної діяльності, яка підлягає попередженню або розкриттю у результаті виконання такого завдання, і на контррозвідувальну діяльність [7, с. 186]. Згідно з ч. 1 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» під такою діяльністю розуміється спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України [8]. При цьому ст. 7 цього Закону, яка визначає функції і повноваження органів, підрозділів та співробітників Служби безпеки України, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, не містить згадки про таке право відповідних підрозділів здійснювати оперативне проникнення (на кшталт відповідних положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Таким чином, з огляду на важливість охорони найбільш важливих цінностей кримінально-правовими засобами, якими виступають державна безпека, громадська безпека, мир та безпека людства і міжнародний правопорядок, вважаємо за доцільне скоригувати асоціацію правових норм про виконання

спеціального завдання у КПК, КК, Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність». На нашу думку, таке виконання спеціального завдання може здійснюватися не лише стосовно попередження чи розкриття злочинної діяльності організованих груп або злочинних організацій, а й злочинів проти основ національної безпеки, кримінальних правопорушень терористичної спрямованості, миру та безпеки людства, міжнародного правопорядку, якщо вони скоюються однією особою або безвідносно до інформації про підготовку вчинення вказаних кримінальних правопорушень саме у складі організованих форм співучасті.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://cutt.ly/68iGUa6>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://cutt.ly/v8iGORf>.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затв. наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://cutt.ly/q8iGSGY>.

4. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.08. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 268 с.

5. Яремко Г. З. Асоціації кримінально-правових норм: загальнотеоретичний аналіз. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія: Право*, 2012. Т. 3. Вип. 20. Ч. 2. С. 88–90.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://cutt.ly/E8iGF3y>.

7. Кудінов В. В., Бачинський О. В. Правове регулювання виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 4 (29). Т. 1. 2019. С. 183–189.

8. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. URL: <https://cutt.ly/W8iGH8O>.

Балобанова Д.О.,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри
кримінального права і кримінології
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

Верховною Радою України 23 серпня 2023 р. був прийнятий Закон України №3342-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» [1], який має набрати чинності з 28 березня 2024 р. В пояснювальній записці до відповідного законопроекту зазначається, що прийняття цього закону викликано, крім виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. №1153-р «Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках», необхідністю «перегляду існуючих покарань, які є недостатньо ефективними, матеріально затратними чи морально